

Invitată la un colocviu de etnografie la Băile Herculane, scriitoarea și jurnalista Dana Gheorghiu explorează tărâmul literar pe care evoluează "provincia din noi", lumea copilăriei, transpusă într-un spațiu populat de personaje fictive, creat în spiritul realului trăit. Volumul *Die Fabrukler (Povestiri din Fabric)* și romanul *Pesta*, opere care se adresează oricărui cititor interesat de literatură de calitate, sunt, pentru timișoreni în special, captivante și evocatoare. Pentru mine, ca *fabrukler* și fostă colegă de clasă, paginile autoarei au o încărcătură sentimentală deosebită.

Getta Neumann

Dana Gheorghiu

Provincia din noi

Cum scrieți? Mai exact, cum vă scrieți cărțile, am fost întrebată, atunci când realitatea istorică sau viața spirituală a unui spațiu de largă respirație — în cazul de față Banatul — vine în atingere cu ficțiunea, alcătuind o creație literară? Întrucât opțiunile profesionale și preocupările partici-panților la acest Colocviu sunt diverse, aș începe prin a face unele distincții.

Dacă cercetarea etnografică sau antropologică sunt, în mod cert, cauzale, deductiviste, urmând cu rigoare un plan al lor, prestabilit, logica creației literare e diferită și așază materialul după linii de forță proprii. În vreme ce adevărul etnografic, de pildă, tinde să fie cât mai exact, adevărul literar tinde să fie plauzibil. Verosimil, cu alte cuvinte și, prin aceasta, convingător.

Există mărturii ale unor scriitori care recunosc că, în cazul unui anumit roman, bunăoară, ce-și trăgea rădăcinile dintr-un fapt istoric, sau o anumită perioadă istorică, inițial și-au făcut proiecte riguroase de elaborare a cărții, dovedite pe parcurs inutile, căci nu au fost respectate! O carte te ia cu sine, te trage după ea, îți pune în față neprevăzutul. Și tocmai acest neprevăzut, aș zice, citându-l aci pe Radu Ciobanu, aflat într-un dialog cu Monica Pillat¹, „e cheia autenticității, inefabilul care întotdeauna ameliorează planul inițial, rațional, conferind creației fluidul vital, căldura și tensiunea vieții”.

Cei care abordează un asemenea gen de literatură cunosc aceste „devieri”. Dar ele sunt valabile și-n cazul literaturii propriu-zise întrucât, dându-i deplină crezare lui J. L. Borges, „cărțile se scriu singure”. Mai mult, ele izvorăsc din „memorie și uitare” și abia în clipa aceea, când te debaresezi de toate, poți fi pe drumul tău, cu adevărat.

Un roman se poate naște din cele mai neașteptate sugestii: o imagine vizuală, un glas sau un vis, o aromă cunoscută, o stradă ori o fereastră deschisă. Mă opresc aici, pentru că, în cazul meu, eliberarea fluidului creator a fost prilejuită de vederea unei ferestre deschise. Aflată la parterul înalt al unei clădiri destul de părăginite, din cartierul copilăriei — faimosul Fabric timișorean!

Vin în fața dumneavoastră cu două volume: unul, de povestiri: *Die Fabrukler (Povestiri din Fabric)*. Evident, o carte a cartierului, nicidecum a mahalalei, țin să precizez acest lucru, întrucât Timișoara și orașele bănațene, în general, nu și-au avut mahalalele, ci doar cartierele lor. Și al doilea, trăgându-și, inițial, seva din primul, romanul *Pesta*. Nu Buda-Pesta, cum au mai crezut unii, înșelați, poate, de titlul, ci Pesta, adică Ciuma — Marea Ciumă, care a bântuit

¹ Monica Pillat, Radu Ciobanu, Dincolo de așteptare, Dialog în larg, Editura Eikon, 2016

continentul și-a ajuns și pe meleagurile noastre, secerând o pătrime din populația Timișoarei. În miez de secol XVIII.

Revenind, însă, la primul volum. La acea scânteie care, aprinzându-se, a dus la scrierea lui. Cum spuneam, o fereastră deschisă, de la parterul înalt al unui imobil. Zărită întâmplător. De pervazul căreia, cu mulți ani în urmă, stătea sprijinit un adolescent retardat: Erwin. Și o povestire, întâia, scrisă dintr-o suflare, purtându-i numele. Curând, revelația, trezirea. Conștiința faptului că pot scrie multe altele, asemănătoare, povestiri izvorâte din același spațiu, atât de familiar. Extrase din același „lăuntric”, unde se conservaseră, fără ca să știu ori să mă gândesc la ele. Lumea cartierului copilăriei, a acelei „provincii”. *Provincia din noi*, existentă în fiecare, indiferent de întinderea ei, și care aștepta să fie resuscitată. Așa simțeam.

Mi-am amintit, apoi, de două cărți ilustre. Întâia, cea a poetului american Edgard Lee Masters, cu a sa *Antologie a orașelului Spoon Rivers*, unde citirea unor inscripții funerare îi este un veritabil stimul în a da viață unor personaje și, prin ele, unei întregi comunități. Recreeând un spațiu, viu, colorat, cloticitor, plin de dramatism și de pasiuni — acela al orașelului în care aceștia au viețuit. Consumându-și întâmplările, mai mult sau mai puțin obișnuite. Până la urmă, destinul. Procedeu regăsit, de altfel, și la Marin Sorescu, în ciclul *La lilieci*, unde cadrul atât de pitoresc al satului se conturează, crește, desăvârșindu-se, odată cu „eroii” săi, ce-l definesc, „nemurindu-l”, și-l împing într-un plan imaginar, mai expresiv și mai convingător decât cel real, investindu-l cu atributele perenității. Fără să știu de la început, instinctiv, înspre aci mă îndreptam.

Și iată-i, ivindu-se pe rând, adulți, copiii și bătrâni: Marcela și Vanda, Pisti-bácsi, Johanna, Peter, Mihai, Raika. Și încă mulți alții. Personaje reale sau fictive — amănunt lipsit de importanță. Desăvârșind, însă, laolaltă un „mythos” și-un „topos”: acela al Fabricului timișorean.

Pentru această „punere în scenă” am urmărit, cu strictețe, cadrul. Spațiul cartierului, cu străzile, piețele și parcurile sale. Și mai cu seamă, m-am străduit să surprind și să redau spiritul, cu totul particular, al acestuia, menit să unifice masa umană. Definindu-i personalitatea, dată atunci, ca și acum (dar într-o mai mică măsură) de multietniile stabilite acolo. Cu alte cuvinte, de oamenii locului, „acești inși”, după cum observa Cornel Ungureanu, „care nu mai sunt germani, maghiari, români, sârbi, sunt Die Fabrukler”. Aflați într-o îndelungată conviețuire, lipsită de conflicte, ajungând să aibă un limbaj comun, alcătuit din cuvinte amestecate. Înțelese, în primul rând, de ei, Cei din Fabric. Viețuitori ai „Făbrucului” anilor '50-'60. Puneam, o dată cu ei, în bătaia reflectoarelor o lume apăsată, sub vremurile de atunci, recognoscibilă, întru totul. Marcată de cozile nes-fârșite, din zorii zilelor. De îngrijorările numeroase, legate de traiul diurn. Rații, peste tot. Și cartele: pentru pâine, textile, marmeladă. Canistre așezate, cu-o seară înainte, la rândul format în fața pompei unde se distribuia petrolul, necesar funcționării mașinilor de gătit. Chiar pentru iluminatul unor camere de la periferia cartierului, nu de puține ori. Și încă multe altele, asupra cărora nu insist, toate acestea creionând și re-creând o ambianță veridică. Iar în acest decor, personajele. Care trec, mereu, dintr-o povestire într-alta, își interpretează partiturile. Uneori, în prim-plan. Alteori în plan secund. Închegând acel univers zbuciumat al cartierului și investindu-l, în final, cu atributele perenității.

Am avut surpriza, după apariția cărții, să fiu oprită, uneori, pe stradă. Abordată de câte un cititor: „Vai, ce bine ați scris despre Pali!”, mi se spunea. Ori despre Raika. Și Pisti-bácsi. Sau Peter, Amalia, nea Sandu. Mi-amintesc de el\ea. Locuia pe strada vecină. Ori la capătul străzii. Îl văd (o văd), de parcă ar fi aievea!

Nu-i contraziceam. Dimpotrivă. Izbutisem, gândeam, să fac totul plauzibil! Un Pali, un Mihai, o Marcelă sau o Johannă puteau să se afle și pe alte străzi, zona era și este întinsă. Dar spiritul ei rămâne și a rămas, parțial, același. Pe asta am și mizat: să resuscitez o mitologie și s-o reintegrez în cuprinsul cartierului.

Acum, aveam confirmarea: cei de azi, la fel ca și cei de ieri, se simt încă „acolo”.

Așa cum menționam, romanul *Pesta* își trage rădăcinile din primul volum de povestiri. Intenționam o continuare a acestuia, dar frazele și imaginile mi-au „scăpat” de sub control și-au luat-o în mai multe direcții, conducându-mă înspre un teritoriu mai vast, acela al orașului, cu noi unghiuri de abordare, negândite inițial.

Am optat, ca punct de pornire, pentru un spațiu cunoscut timișorenilor și, totuși, străin: cel dintre Hotelul Continental și Muzeul Banatului, pe suprafața căruia se întinde, acum, un parc. Locul unde, prin anii '60, încă se mai afla Cazarma Transilvania — cea mai mare clădire cazonă de acest fel, din Europa. Datând din secolul XVIII. Evident, abandonată. Decrepită, la acea oră. Și devenită, cu timpul, un regat al șobolanilor și-un adăpost pentru vagabonzi și alți nefavorizați ai soartei. O clădire sinistră, pe lângă care nu prea te încumetai să treci seara. Ca o soluție finală, propusă și aplicată de autorități, a fost dinamitarea ei.

Să fi avut vreo zece ani, pe atunci, dar amintirea acelor zile a dăinuit. Am auzit bubuiturile, am văzut guzganii alergând prin oraș. Și sila și oroarea pe care o strânea apariția lor. De aci a venit și stimulul, gândul de-a reda, la modul livresc, identitatea de odinioară a locului. Cum, însă?

Prin personaje plauzibile, în primul rând. Mai întâi, prin figura lui Lewy Mayer, locuitor al Fabricului, fost anticar, cu mintea zdruncinată din clipa în care i-au fost distruse, de către noua putere, cărțile și revistele și albumele de artă, cu alte cuvinte anticariatul. Comoara vieții sale! El, Lewy, aparține aceluiași trecut, al anilor '50-'60, iar obsesia lui, într-un fel oraculară, era aceea a revenirii molimei. Prilejuită de distrugerea Cazarmei, când vor fi sloboziți șobolanii iar ciuma va face din nou ravagii, ca în vechime. Drept pentru care cerea salvarea clădirii, menținând noianul de rozătoare între zidurile ei, spre a împiedica, astfel, nenorocirea.

În al doilea rând, cartea se sprijină pe reîntâlnirea a doi prieteni, personaje aparținând prezentului. Plimbarea lor prin parc va reactualiza istoria locului și, în extenso, pe aceea a orașului, într-un final ajungându-se la trei planuri paralele: de la Timișoara de azi, la aceea a fostului anticar — ca o incursiune într-un trecut apropiat. Și de acolo, la un strat și mai profund — al evocării trecutului urbei, din urmă cu trei sute de ani. Cu toate nenorocirile și izbânzile ce i-ai marcat „existența”: de la cucerirea Cetății Timișoara, de către principele Eugeniu de Savoya, la înmânarea cheilor orașului, de către însuși Ahmed Aga, comandantul de până atunci al cetății. Apoi, urmând șirul anilor, la Marea Ciumă de la 1738, când o pătrime din populația orașului a fost distrusă de molimă. Și înspre cele ce au urmat — evenimente, aflate într-o continuă tangență cu zona amintită. Extinse, treptat, traversând secolele următoare și culminând cu strălucirea „Micii Viene”, renumită în întreaga Europă, pentru „premierele” sale.

Nebunia profetică a lui Lewy a atras în jurul lui o șleahtă de copii, a căror misiune, stabilită de el, urma să fie salvarea orașului. Astfel, volumul se ramifică și apare în substanța lui al doilea roman: acela al copilăriei. Roman marcat, în final, de pierderea inocenței, odată cu trăirea experienței cutremurătoare a

mortii, dată de priveliștea terifiantă a leșurilor de șobolani, distruși prin gazare. E momentul trezirii, al înțelegerii zădărniceii lucrurilor. Și, implicit, al maturizării.

Nu voi insista asupra conținutului cărții, mai mult decât am făcut-o, cât, poate, aș mai aminti grafia ei. Toate cele trei planuri — al prezentului, trecutului și al evocării — le-am redat în mărimi și caractere diferite de litere — drepte, italice, italice bolduite — cu intenția, sper reușită, de-a limpezi volumul, de-a face mai accesibilă calea înțelegerii lui.

Aș pomeni, în încheiere, ca o concluzie, cuvintele lui Gheorghe Schwartz, care vin în sprijinul celor susținute de mine. Anume că, recuperarea unui topos și a unui mythos sunt esențiale, într-o asemenea „aventură”. Numai atunci, realul și imaginarul conlucrează fericit, se intersectează continuu iar autoarea are (...) mijloacele artistice de-a prelungi faptul real în ficțiune, de-a re-așeza, după liniile de forță ale artisticului, chiar re-inventa, Timișoara durabilă din minte”.

Este ceea ce, de altminteri, mi-am propus în încercarea de-a reactiva memoria locului și de-a o lăsa să funcționeze plauzibil în carte.